

Per-Erik Sundgren Hyvinkäällä: Koiranäyttelyt ovat nykypäivän koiranjalostuksen suurin ongelma

Seminaariraportti

Katariina Mäki

Kokonaisvaltaisen Koiranjalostuksen Tuki HETI ry

Kokonaisvaltaisen koiranjalostuksen tuki HETI ry järjesti helmikuun alussa (2003) luonneseminaarin Hyvinkäällä. HETI ry on perustettu syksyllä 2001, ja sen tarkoituksena on seurata koiranjalostustutkimusta Suomessa sekä maailmalla ja tuoda tutkimustuloksia kansantajuisesti esille. Yhdistys edistää erityisesti tervettä koiranjalostusta: luonteen ja terveyden huomioimista ensisijaisina valintakriteereinä koiranjalostuksessa sekä käyttöominaisuuksien säilyttämistä. Yhdistys haluaa kiinnittää huomiota myös koirille epäterveitä piirteitä aiheuttavaan rotumääritelmien liioitteluun. Yhdistykseen voi tutustua tarkemmin internetissä, osoitteessa www.kokonaisvaltaisenkoiranjalostuksentukiheti.fi. Sivuilla on tietoa myös kaksi kertaa vuodessa järjestettävistä seminaareista. HETI ry:n ensimmäisessä, 96 kuulijan helmikuuisessa seminaarissa luennoi yhdistyksen ruotsalainen yhteistyökumppani ja viimeisen 30 vuoden aikana useita tutkimuksia koiranjalostuksesta tehnyt maataloustieteen tohtori Per-Erik Sundgren.

Sundgren aloitti luentonsa näyttämällä videon ruotsalaisesta luonnetestistä (= Mentalbeskrivning Hund). (Tässä tekstissä luonnetestistä puhuttaessa viitataan juuri tähän ruotsalaiseen luonnetestiin.) Mm. rottweilerilla luonnetesti on jalostuskoirille pakollinen. Luonnetestissä koira ei hyväksytä tai hylätä, vaan testin tarkoituksena on mahdollisimman objektiivisesti vain kuvailla koiran luonnetta. Mitta-asteikkona käytetään arvosanoja yhdestä viiteen, jossa 1 vastaa pientä ja 5 suurta reaktiota tai toiminnallisuutta. Reaktion voimakkuuden tulisi vaihdella eri osioissa: joissakin vaaditaan suurempaa reaktiota, kun taas toisissa pienempi reaktio on toivotumpi. Luonnetestissä testataan seuraavat osiot:

1. Kontakti (kontakt)

Koiranomistaja kiertää koiransa kanssa väkijoukon, ja koira saa tutustua ihmisiin. Tämän jälkeen koirakko menee tervehtimään testin johtajaa. Testin johtaja ottaa koiran taluttimen ja yrittää houkutella koira pois omistajan luota. Johtaja tuo koiran takaisin ja tutkii sen hampaat ja tassut. Osiossa kiinnitetään huomiota koiran reaktioihin sen kohdatessa vieraita ihmisiä sekä koiran reaktioihin sitä käsiteltäessä. Koiran tulisi olla yhteistyökykyinen vieraiden ihmisten kanssa, eikä se saisi olla varautunut tai liian mielistelevä.

2. Leikki 1 (lek 1)

Testin johtaja leikkii koiran kanssa rätillä, ja rättiä heitellään myös ihmisten välillä, samalla kun koira on vapaana ja sillä on lupa jahdata rättiä. Osiossa tutkitaan koiran innokkuutta

leikkiin, halua voittaa lelu itselleen sekä sitä, miten koira tarraa kiinni rättiin.

3. Saalistus (jakt)

Koiran annetaan jahdata jänistä eli rättiä, jota vedetään siksakkia maata pitkin. Tässä tarkkaillaan koiran lähtönopeutta ja takaa-ajohalukkuutta. Myös siihen kiinnitetään huomiota, mitä koira tekee jänikselle saatuaan sen kiinni. Koiralla tulisi olla voimakas takaa-ajovietti ja hyvä tarttumisote.

4. Aktiviteettitaso (aktivitet)

Omistaja seisoo kolmen minuutin ajan paikallaan koiran kanssa. Osiossa tarkkaillaan, miten koira käyttäytyy, kun mitään ei tapahdu. Parasta olisi, jos koira osaisi edellisiin osioihin liittyneen toiminnan jälkeen myös pysyä rauhassa paikallaan.

5. Etäleikki (avstånd lek)

Noin 40 metrin päässä koirasta on kaapuun pukeutunut avustaja, joka ensin liikkuu uhkaavan oudosti ja sitten heittelee rättiä houkutellessaan koiraa leikkiin. Avustaja katoaa näkyvistä, ja koira päästetään etsimään häntä. Avustaja on tällä välin ottanut kaavun pois, ja koiran löytäessä hänet hän leikkii koiran kanssa. Osiossa tarkastellaan koiran uteliaisuutta, halua ja rohkeutta jättää omistaja sekä koiran innokkuutta ja yhteistyötä avustajan kanssa.

6. Yllättäminen (överraskning)

Koira yllätetään sen kävellessä pingottamalla nopeasti haalarit sen eteen. Koiran tulee sekä reagoida että palautua tilanteesta, eli koiran tulee haluta ja uskaltaa tutkia haalareita heti kun uhka ja säikähdyks menee ohi. Haalareiden ohi kävellään useita kertoja, jotta koira saa mahdollisuuden tutkia niitä. Omistaja saa tukea koiraansa, jos se on liian pelokas lähestyäkseen haalareita oma-aloitteisesti. Osiossa tarkastellaan koiran rohkeutta ja kykyä palautua sekä sitä, kuinka paljon koira tarvitsee omistajansa tukea.

7. Ääniherkkyys (ljudkänslig)

Osiossa aiheutetaan yllättävää meteliä vetämällä kettinkiä aaltopellin yli. Osiossa tarkkaillaan, miten koira reagoi, kuinka voimakas koiran reaktio on ja kuinka nopeasti koira palautuu tilanteesta.

8. Kummitus (spöken)

Kaksi 'kummitusta' lähestyy koiraa. Kummitukset ovat valkoiseen kaapuun päästä varpasiin pukeutuneita ihmisiä, jotka liikkuvat hitaasti kuin leijuen. Kaapuun on piirretty voimakaspiirteiset silmät ja suu. Tuulen tulee puhaltaa koirasta poispäin, jotta koira ei käsittäisi, että kummitukset ovat ihmisiä. Noin neljän metrin päähän koirasta päästyään kummitukset kääntyvät hitaasti poispäin, jolloin koira saa mennä tutustumaan niihin. Osiossa tarkastellaan koiran halua ja rohkeutta mennä kummitusten luo, reaktioita sen ollessa uhattuna, halua puolustaa itseään ja omistajaansa sekä uteliaisuutta.

9. Leikki 2 (lek 2)

Koiraa houkutellessaan leikkiin, kuten toisessa osiossa, samalla tarkkaillaan, kuinka henkinen kuormittaminen on vaikuttanut koiran kykyyn vapautua.

10. Laukaustesti (skott)

Ammutaan neljä laukausta: ensimmäiset koiran leikkiessä omistajansa kanssa ja toiset kummin seistessä paikallaan. Laukaukset ammutaan 20 metrin päästä. Koira ei saisi

pelätä laukauksia.

Koiran omistaja voi valita, testataanko tätä osiota lainkaan.

Kussakin edellämainitussa osiossa koiran eri ominaisuuksia tarkastellaan ja arvioidaan sen reaktioiden kautta, jolloin arvioitavia kohtia tässä testissä on yhteensä 31.

Testitilanteessa koiran tulisi olla mahdollisuuksien mukaan vapaana. Hihnassaolo voi vaikuttaa koiran reaktioihin: jos koira on tottunut omistajan kiskaisuihin 'kielleytyissä' tilanteissa, ei se ehkä uskalla reagoida testissä kytkettynä samoin kuin js se olisi vapaana.

Testissä on myös huomioitava, että koira peilaa omistajansa käytöstä. Jos omistaja pelkää tai jännittää, nähdään testissä pelkäävä, ylireagoiva koira. Tällöin pitäisi jonkun muun kuin omistajan tuoda koira testiin. Tuomarien olisi kuitenkin hyvä ensin nähdä koira omistajansa kanssa, joten omistaja voi olla koiransa kanssa testin alussa, kun tarkkaillaan koiran halukkuutta kontaktiin ihmisten kanssa. Tämän jälkeen vaikkapa ammattimainen handleri voisi luotsata koiran testin loppuun.

Rotujen välillä selviä eroja testituloksissa

Sundgren on kehittänyt tietokoneohjelman, jonka avulla MH-tuloksista voidaan laatia koirakohtaisia tai rotukohtaisia yhteenvetoja, luonneprofileja. Luennolla käytiin läpi monen rodun profileja, joita voi tutkia Sundgrenin kotisivuilla (www.genetica.se). Tässä mainitaan vain muutama rotu.

Bordercollie (104 testattua koiraa): hyvin leikkisä ja työhaluinen. Samat ominaisuudet ovat nähtävissä kaikilla helposti koulutettavilla ja kontaktia ottavilla roduilla. Tällaiset koirat ovat hyviä esimerkiksi agilyssä. Ne myös tarvitsevat aktivointia joka päivä. Sundgren ei suosittele tällaista koiraa varsinkaan kaupunkiin, jos omistajalla ei ole aikaa leikkiä ja harrastaa koiransa kanssa päivittäin parin tunnin ajan.

Collie, pitkäkarvainen (704 kpl): arka, ei helposti aktivoitavissa oleva koira; ei utelias; erittäin pelokas kovia ääniä ja laukauksia kuullessaan. Luonnetestissä 20 % pitkäkarvaisista collieista keskeyttää testin liian voimakkaiden pelkoreaktioiden takia. Koirien heikkohermoisuus ei näy tutussa kotiympäristössä, vaan tulee esiin vieraisissa paikoissa, joissa on paljon koiralle outoja ärsykyitä. Tällaiset tilanteet aiheuttavat epävarmalle ja aralle koiralle stressiä.

Sileäkarvainen noutaja eli flatti (326 kpl): ihanteellinen noutaja: ottaa kontaktia, työteliäs, takaa-ajovietillinen, tarttuu innokkaasti rättiin, utelias, ei aggressiivinen, ei arka. Miksi noutaja on parhaimmillaan juuri tällainen? Koska se edustaa metsästyskoirien äärityyppiä, linnunmetsästäjää. Sen täytyy odotella pitkiä aikoja rauhallisena ja kestää kova pamaus pelästymättä, kun lintu vihdoin ammutaan alas. Sen tulee nähdä, minne lintu putoaa. Tämän jälkeen se hakee linnun erittäin varovaisin ottein ja vie se isännälleen. Tällainen tehtävä on mille tahansa koiralle ylivoimainen: haavoittunut, verinen lintu tuoksuu niin houkuttelevalta. Parhaimmillaan noutaja on rauhallinen koira, joka pystyy tekemään itsenäisiä päätöksiä. Se on sosiaalinen ja tarkkaavainen. Kaikki tämä on sen ansiota, että noutava koira on kehitetty tätä metsästyksen erityislajia varten. Noutajan ominaisuudet johtavat myös siihen, että noutavat koirat ovat hyviä sokeainkoiria.

Kultainenoutaja (616 kpl): ei yhtä rauhallinen ja utelias kuin flatti. Keskimääräisen kultaisenoutajan ominaisuudet eivät enää sovellu metsästyksen.

Labradorinnoutaja (331 kpl): ottaa kontaktia, utelias, ei arka; aggressiivisempi kuin flatti. Urokset saattavat olla liian aggressiivisia.

Belgianpaimenkoira, malinois (310 kpl): erittäin leikkisä, urhea, ei arka, vahva takaa-ajovietti. Suosittuja poliisikoirina, helppoja kouluttaa. Jopa bordercollieta aktiivisempi. Ei sovellu kotiin, jossa koiran tulee pysyä rauhallisena ilman aktivointia koko päivän.

Rottweiler (2520 kpl): täydellinen palveluskoira; leikkisä, ei arka, ei liian aggressiivinen, itsevarma.

Rotujen välillä nähdään siis selviä eroja.

Sukupuolten välillä eroja testireaktioissa, myös tuomari vaikuttaa

Saksanpaimenkoirien (1064 kpl) luonnetestiaineistosta on tutkittu, minkä verran perimä selittää koirien välisiä eroja testireaktioissa. Samalla tutkittiin koiran sukupuolen, testituomarin ja isän vaikutusta tuloksiin.

Monessa testiosiossa oli sukupuolten välisiä eroja. Nartut osoittivat voimakkaampia pelkoreaktioita ja olivat vähemmän aktiivisia leikkitilanteissa kuin urokset. Nartuilla oli myös heikompi puruote niiden tarttuessa rättiin. Nartut olivat hieman halukkaampia kontaktiin ihmisen kanssa. Yhteistyössä ja käsittelyn sietämisessä ei ollut sukupuolieroja.

Täysin testaajasta tai tuomarista riippumatonta arvostelumenetelmää on käytännössä mahdotonta luoda. Kokeneelta tuomarilta voidaan esimerkiksi odottaa kuvailevampaa tulosten tulkintaa kuin kokemattomalta. He myös huomaavat käytöseroavaisuuksia, joita vähemmän rutinoituneet tuomarit eivät huomaa. Tuomarilla oli vaikutusta koirien pisteisiin melkein kaikissa testiosioissa, vaikka testiä onkin yritetty standardoida. Arvostelu- ja testausmenetelmien tulisi tuomarien välillä olla mahdollisimman yhdenmukaiset, jotta testi pystyisi paljastamaan perinnöllisiä eroja koirien välillä tuomarikohtaisten arvosteluerojen sijaan. Perinnöllisten erojen näkyminen puolestaan on edellytys testitulosten käyttämiselle valintakriteerinä jalostustyössä. Säännöllinen koirien yhteisarviointi on välttämätöntä, jotta tuomarit tulkitsisivat tietyt koirien reaktiot samalla tavoin. Koira voi esimerkiksi seistä paikallaan, koska on kauhuissaan eikä uskalla liikata. Toinen koira taas seisoo paikallaan, koska se ei pelkää tai reagoi ärsykkeeseen millään tavalla.

Eri isien jälkeläiset erosivat toisistaan testireaktioissaan, eli perinnölliset tekijät vaikuttivat selvästi koirien tuloksiin.

Perusluonneominaisuudet vahvasti periytyviä

Jalostusvalinta perustuu koirien välisiin eroihin. Näiden erojen tulee olla periytyviä, jotta ne siirtyvät jälkeläisille. Periytymisaste kuvaa sitä osuutta jalostukseen valittujen vanhempien ja rodun keskitason välisestä erosta, jonka voidaan odottaa siirtyvän jälkeläisille. Myös

ympäristötekijät, esimerkiksi testituomarit ja testijärjestelyt, aiheuttavat eroja koirien välille. Periytmisaste kertoo, kuinka suuri osuus kaikista näkemistämme eroista on geeneistä johtuvaa. Siten se ilmoittaa, millä tarkkuudella kunkin ominaisuuden suhteen voidaan tehdä jalostusvalintaa. Otetaan esimerkiksi rodun säkäkorkeuden nostaminen 40 sentistä ylöspäin. Valitaan 45 senttiset koirat jalostukseen. Jos jälkeläisten keskiarvokorkeus on 43 senttiä, on ns. toteutunut periytmisaste $3/5=60\%$.

Kun periytmisaste on 30 % tai suurempi, on yksilön omakin tulos jo hyvä arvio jalostusarvosta. Periytmisasteen ollessa pienempi kuin 30 % sisältää koiran oma tulos paljon virhelähteitä ja jalostusarvon määrittämiseksi joudutaan käyttämään jälkeläistestausta. Pieni periytmisaste ei siis estä jalostusvalintaa, on vain valittava oikeat keinot.

Faktorianalysissä ryhmiteltiin luonnetestin 31 arviointiosiota niiden keskinäisten geneettisten yhteyksien (korrelaatioiden) mukaan kuudeksi pääominaisuudeksi. Esimerkiksi arkuutta voidaan mitata monessa testiosiossa. Osoiden tulosten yhdistäminen tuo koirasta tarkempaa geneettistä tietoa kussakin ominaisuudessa, jolloin periytmisasteet ovat suuria (Taulukko 1).

Tehdyn tutkimuksen mukaan koirien käyttäytymistä luonnetestissä ohjaavat suurelta osin perinnölliset tekijät. Luonnetestin tuloksia voidaan siis käyttää valintakriteereinä koiran käyttäytymisominaisuuksien jalostuksessa. Pelkoreaktiot olivat hyvin vahvasti periytyviä. Nämä reaktiot on helppo nähdä, jolloin tuomarien välillä ei juurikaan ole eroa niiden tulkinnassa. Jalostukseen ei siis koskaan tulisi käyttää arkaa tai pelokasta koira.

Taulukko 1. Periytmisasteen arviot (%) pääominaisuuksiin jaetuille luonnetestituloksille, saksanpaimenkoira (1001 koira)

Ominaisuus	Periytmisaste	P-arvo
Leikki	37	< 0,05
Saalistus	43	< 0,05
Pelko	52	< 0,05
Uhka (aggressio)	36	< 0,05
Kontakti	41	< 0,05
Uteliaisuus	40	< 0,05

P-arvo = todennäköisyys sille, että arvioitu poikkeama nolasta johtuisi vain sattumasta

Luonnetestiä kehitetään edelleen

Sama luonnetesti ei välttämättä sovellu kaikille koirille. Nykyisellään ruotsalaisella luonnetestillä ei saada itsevarmojen koirien joukosta eroteltua kaikkein rohkeimpia. Testiä

ollaankin edelleen kehittämässä. Rohkeille koirille testi voisi olla kovempi ja kuormittavampi - painetta voitaisiin lisätä asteittain - kun taas aremmat koirat tarvitsevat pehmeämmän testin. Nykyään moni koiranomistaja jättää koiransa testaamatta, koska ei halua pelotella ja järkyttää sitä. Testiä kehitettäessä pitäisi miettiä, millaista käytöstä koirasta haetaan esiin, sen sijaan, että vain kuvaillaan nähtyjä reaktioita. Koiria olisi myös hyvä testata useaan kertaan ja ottaa tulokseksi testien keskiarvot, jolloin tulokset olisivat luotettavampia. Myös saman koiran testaaminen erilaisissa olosuhteissa, esimerkiksi sateessa ja kuivalla kelillä, olisi suositeltavaa.

Leimautumisvaihe tärkeä pennun kehityksessä

Luonneominaisuudet ovat periytyviä, mutta myös ympäristötekijöillä on suuri merkitys. Tärkein vaihe koiran luonteen muodostumisen kannalta on leimautumisvaihe, 5 - 12 ensimmäistä elinviikkoa. Pentu tulee tänä aikana totuttaa mahdollisimman moniin uusiin asioihin, jotta se oppii myöhemmällä iällä kohtaamaan uudet tilanteet avoimin ja luottavaisin mielin. Jos pennut viettävät kehityksen kannalta tärkeän leimautumisaikansa kennelissä ilman uusia kokemuksia, tulee niistä arkoja ja pidättyväisiä, ja ne ylireagoivat herkästi asioihin, joita eivät tunne. Useimmat käyttäytymisongelmat johtuvat puutteellisesta leimautumisesta. Pennunostajia tulee neuvoa pennun kasvatuksessa. Puutteellinen leimautuminen vaikuttaa myös käyttäytymiseen luonnetestissä.

Käyttötrotujen muuttuminen seurakoiriksi on huonontanut niiden luonnetta

Ennen työkoiria valittiin jalostukseen käyttöominaisuuksia suosivasti, vaikei jalostuksesta tai genetiikasta tiedettykään mitään. Näin tehtiin satoja vuosia ja pystyttiin luomaan erilaisia hyviä työkoiria. Sitten ihmiset muuttivat maalta kaupunkiin. Vain harvat ihmiset enää metsästävät, ja vielä harvemmat toimivat paimenina. Silti heillä on yhä edelleen koiria kumppaneinaan. Koirien ominaisuudet ovat kaupungistumisen myötä muuttuneet ja edelleen muuttumassa. Jalostusvalintoja tehdessä on kuitenkin huomioitava, että muutettaessa yhtä luonneominaisuutta muutetaan samalla muitakin.

Varsinkin noutajarotujen luonteet ovat muuttuneet rajusti. Yhä useampi kultainen noutaja on arka. Sileäkarvaisellannoutajalla (flatti) sen sijaan on edelleenkin hyvät metsästysominaisuudet. Millaisia jalostusvalintoja noutajaroduissa sitten on viime vuosina tehty? Ruotsissa tehdyn selvityksen mukaan suurin osa jalostukseen käytetyistä flateista testattiin metsästyskokeissa. Ne palkittiin paitsi näyttelyissä myös metsästyskokeissa. Labradorinnoutajista testattiin metsästyskokeissa pienempi osuus jalostuskoirista kuin flateilla. Kultaisen noutajan kohdalla pääasiallinen jalostuskriteeri oli pelkkä näyttelymenestys, ja vain harva jalostuskoira osallistui metsästyskokeisiin. Tällainen jalostus on johtanut siihen, että kultaisen noutajan rodussa on paljon stressiä kestäättömiä ja arkoja koiria. Noutajaominaisuuksien säilyttäminen rodussa olisi säilyttänyt kultaisen noutajan hyvät luonneominaisuudet ennallaan. Sama luonteen muutos näkyy collieissa, leonbergeissa ja isoissavillakoirissa: koirat ovat yhä useammin arkoja.

Ruotsin palveluskoirakeskuksen (Statens Hundskola) kouluttajien mukaan heidän suurin haasteensa onkin opettaa koiranomistajille laumanjohtajana olemista. Koiria annetaan jo 8 - 12 kk ikäisinä pois pitovaikeuksien takia. Useimmat poisannettavista koirista olisivat kuitenkin itsevarmuutensa vuoksi erittäin hyviä työkoiria. Koska omistajista ei ole koiriensa johtajiksi, ainut ratkaisu on jalostaa koirista pehmeämpiä (arempia). Jos kasvattajat kasvattavat itsevarmoja, työominaisuuksiltaan hyviä koiria, saadaan vain lisää

ongelmakoiria.

Arkuus ja aggressiivisuus samassa yksilössä: vaarallinen yhdistelmä

Arka ja iso koira on vaarallinen yhdistelmä. Aralle koiralle nyky-yhteiskunnan monet, jokapäiväisetkin tilanteet ovat uhkaavia. Kun arka koira ei pääse pakenemaan kokemaansa uhkaa, se hyökkää. Ison koiran ollessa kyseessä tilanne on vaarallinen. Jos koirien luonneominaisuuksiin ei aleta kiinnittää suurempaa huomiota, olemme pian siinä tilanteessa, että isot koirat kielletään suurissa kaupungeissa. Kasvattajien valinnat vaikuttavat kaikkiin muihinkin ihmisiin, koko yhteiskuntaan.

Luonnetestissä aggressiivisuutta osoittaneet pitkäkarvaiset colliet (14 kpl) olivat myös arkoja; ne reagoivat testissä pelokkaasti. Rottweilereiden aggressiivisuus taas oli erilaista, sillä aggressiiviset yksilöt (243 kpl) eivät olleet pelokkaita. Aggressiivisuuden testaus kertoo eri roduilla eri asioista, siksi eri rotujen luonnetestituloksia on aina tulkittava rotukohtaisesti. Rottweilerilla aggressiivisuus liittyy itsevarmaan vahtimiseen; colliet sen sijaan aggressiivisuudellaan pyytävät pelottavaa uhkaa poistumaan. Testitulosten perusteella pelokkaat rottweilerit eivät collieista poiketen olleet aggressiivisia.

Aggressio ja pelko ovat vaarallinen yhdistelmä myös koiralle itselleen. Esimerkiksi pienikokoisella perhoskoiralla on Ruotsissa suurin kuolleisuus koiratappeluissa. Perhoskoirat ovat aggressiivisia ja käyvät nopeasti kiinni. Niiden pitäminen olisi varmasti kielletty jo aikoja sitten, jos ne olisivat 10 kg painavampia. Jatkuva aggressiivisuus ja epävarmuus stressaavat hyvin paljon koira itseäänkin.

Terävyyttä testattaessa koiran seinään kiinnittäminen ei välttämättä testaa haluttua asiaa. Kun ihminen lähestyy kiinnitettyä koira uhkaavasti, tämä pelkää eikä pääse karkuun. Hyökkääminen pelon vuoksi ja saaliin kimppuun käyminen ovat aivan eri asioita.

Jalostuksessa edistyminen edellyttää valintaeroa

Ruotsiin tuotiin 1970-luvulla pitkäkarvainen collieuro Englannista. Se menestyi erinomaisesti näyttelyissä ja sitä käytettiin paljon rodun ulkomuodon jalostamiseksi. Vasta myöhemmin huomattiin uroksen periyttäneen hyvin aran luonteen lähes kaikille jälkeläisilleen. Eräs koiranjalostuksen suurimmista ongelmista onkin sellaisten koirien liikakäyttö, joiden periyttämistä ominaisuuksista ei ole mitään tietoa.

Voidaanko sitten collien kohdalla palata takaisin työkoiraan? Testattujen 704 koiran joukosta löytyy yhä 25 koira, jotka eivät ole arkoja. Ne ovat kaikilta ominaisuuksiltaan hyviä palveluskoiria. Hyviä koiria on siis olemassa; collierodussakin on edelleen jäljellä hyviä luonnegeenejä, joita pitäisi jalostusvalinnassa suosia.

Berninpaimenkoiran (581 testattua koira) rotuprofiilista paljastuu koira, jota ei ole helppo aktivoita.

Toisaalta ne yksilöt, jotka olivat leikkisiä (29 kpl), olivat myös muuten luonteeltaan aivan eri tyyppisiä kuin muut berninpaimenkoirat. Niiden luonneominaisuudet olivat samantyyppisiä kuin palveluskoiraroduilla. Rotujen sisällä on siis koirien välillä paljon

eroja. Siten rodun luonneominaisuuksien keskiarvoa on mahdollista muuttaa jalostuksen avulla.

Edistyminen jalostuksessa vaatii edes jonkinlaista valintaeroa jalostuseläinten ja rodun keskitason eläinten välillä, eli jalostukseen valittujen pitäisi toivotuilta ominaisuuksiltaan olla koko populaation keskitasoa parempia. Jotta jalostusvalintaa voidaan tehdä luonneominaisuuksien mukaan, on koirat ensin luonnetestattava. Testattujen koirien lukumäärä vaikuttaa valintaeroon, koska vain niiden joukosta on mahdollisuus valita rodun keskiarvoa parempia koiria. Edistyminen jalostuksessa voidaan laskea kertomalla periytymisaste valintaerolla.

Päätelmiä ominaisuuden periytyvyydestä ei voi tehdä jalostuksessa edistymisestä. Esimerkiksi lonkkien kuvaaminen on joidenkin ihmisten mielestä turhaa, koska se ei ole johtanut nivelten parempaan terveyteen. Tähän on kuitenkin etsittävä syytä muualta kuin perinnöllisyydestä: sekä Ruotsissa että Suomessa on tutkimuksissa todettu, ettei jalostusta ole lonkkien suhteen tehty systemaattisesti. Jalostukseen käytetyt koirat eivät ole systemaattisesti olleet rodun keskitasoa parempia. Systemaattisella jalostuksella edistymistä voidaan saada nopeastikin aikaan. Ruotsin palveluskoiraliitossa (SWDA) jalostuksesta karsittiin 50 % saksanpaimenkoirista lonkkadysplasian takia. Kymmenessä vuodessa dysplastisten koirien osuus oli laskenut 50 %:sta alle 10 %:iin. Valinta tehtiin sen mukaan, että jalostukseen hyväksyttävä koira itse oli terve, sen vanhemmat olivat terveitä ja korkeintaan yhdellä pentuesisaruksella oli lievä dysplasia.

Sukusiitoksen riskit

Seminaarin lopussa Sundgrenille esitettiin kysymyksiä, jotka koskivat mm. sukusiitosta ja sellaisten koirien jalostuskäyttöä, joiden sukulaisilla on perinnöllisiä vikoja/sairauksia.

Suurin osa koiraroduista on kehitetty alle 100 vuotta sitten. Sitä ennen rotukirjat eivät olleet suljettuja, eikä sukusiitos siten ollut ongelma. Sitten tulivat koiranäyttelyt. Rotukirjat suljettiin. Sukusiitoksesta tuli pikemminkin tapa kuin poikkeus. Koiraroduissamme harjoitetun sukusiitoksen ongelmat alkavat näkyä seuraavan 30 vuoden sisällä; monissa roduissa ne näkyvät jo nyt.

Koirilla on mm. paljon syöpäkasvaimia. Syöpäsoluja syntyy jatkuvasti jokaisella yksilöllä, mutta normaalisti immuunijärjestelmämme tunnistaa ja tuhoaa muodostuvat syöpäsolut. Vanhemmiten vastustuskyky heikkenee ja syövän todennäköisyys kasvaa. Koirilla on jo nuorella iällä paljon kasvaimia ja erilaisia autoimmuunisairauksia. Syytä voi hakea sukusiitoksesta, sillä se heikentää yksilön vastustuskykyä. Clumberinspanieli on roduista heikoimmassa tilanteessa: kolmasosa rodun koirista kuolee ennen 3 vuoden ikää erilaisiin sairauksiin ja vikoihin. Clumberinspanielipopulaatio kärsii sukusiitoksesta, koska Toisen maailmansodan jälkeen populaatio lähti Englannissa kasvuun vain kahdeksasta yksilöstä. Ainut mahdollisuus yrittää saada rotu tervehtymään on risteytys esimerkiksi muiden spanieleiden kanssa.

Islannin Kennelliitto ryhtyi 1990-luvun alussa toimiin islanninlammaskoiran populaation säilyttämiseksi. Vuonna 1984 koirien keskimääräinen sukusiitosaste viiden polven mukaan laskettuna oli 15,5 prosenttia; vuoteen 1997 mennessä se oli saatu laskemaan 8,7 prosenttiin avaamalla rotukirjat ja ottamalla rotuun maaseudulta koiria. Sukusiitosasteen

lasku toi mukanaan pentuekoon nousun (pentuetta kohti 3 -> 4,4 pentua). Samaan aikaan myös tiinehtyvien narttujen lukumäärä nousi.

Sukusiitos aiheuttaa ongelmia myös esimerkiksi mikro-organismien suhteen. Mikro-organismit ovat kehon ulkopuolisia taudinaiheuttajia, jotka huijaavat olevansa yksilön geneettisen koodin osasia. T-lymfosyytit taas ovat elimistömme 'poliiseja'; ne tappavat mikro-organismeja ja pitävät meidät terveinä. Sukusiitettujen eläinten geenien lyhyt monotoninen koodi on helpompi murtaa kuin ulkosiitetyn pitkä ja monipuolinen koodi. Siksi sukusiitetyt eläimet ovat alttiimpia myös infektioille ja erilaisille taudeille.

Täydellistä koiraa voi toki sukusiittää ilman ongelmia. Ikävä kyllä täydellistä koiraa ei vain ole olemassakaan, sillä jokaisella yksilöllä on perimässään haitallisia geenejä. Geneettinen koodi on aina kaksinkertainen, ja riski kahden huonon geenin saamiseen on hyvin pieni, jos eläimet eivät ole sukua keskenään. Sen vuoksi on erittäin tärkeää ylläpitää perinnöllistä vaihtelua.

Yksittäisten urosten liikakäyttö

Parhaimpana sukusiitoksen ehkäisijänä voidaan pitää pidättäytymistä yksittäisten koirien liikakäytöstä. Ruotsissa eräällä labradorinnoutajauroksella oli 800 jälkeläistä. Tämä koira onnistui levittämään harmaakaihin koko Ruotsin labradoripopulaatioon. Dobermannilla taas yksi uros oli eräässä vaiheessa kaikkien syntyvien pentujen isänä. Miten sellaisesta tilanteesta voidaan enää palata takaisin? Tällöin kaikki syntyvät pennut ovat keskenään puolisisaruksia. Karkeakarvaisella mäyräkoiralla tehollinen populaatiokoko, joka kuvaa jalostuspohjan laajuutta, on Ruotsissa 85. Koirien lukumäärä on kuitenkin 20 000. Rodun sukusiitoskerroin kasvaa yhtä nopeasti kuin, jos jalostukseen käytettäisiin vain 85 koiraa. Suosituimmalla uroksella ja sen kahdella pojalla oli yli 10 000 jälkeläistä, eli puolet koko rodusta on peräisin yhdestä ja samasta isälinjasta.

Hyvin usein yksittäisen koiran jalostusarvoa paisutellaan aivan liikaa. Minkään yksittäisen eläimen arvo ei populaatiotasolla ole suuri; koko populaation geenikoostumus on huomattavasti tärkeämpi asia. Ylikäytettäessä yhtä koiraa työnnetään toisten koirien geenejä syrjään. Yksittäisten koirien liikakäytön estäminen on avainasemassa rotujen säilyttämisessä tulevaisuudessa. Yksittäisen koiran jälkeläismäärä saisi suurilukuisemminkin roduilla olla korkeintaan 50.

Jalostusta varten tulee jalostuskoirille määrittää rotukohtaiset minimivaatimukset. Sen jälkeen tehdään lista kaikista vaatimukset täyttävistä koirista, jalostusyksilöistä. Näin on mahdollista saada nykyistä useampi koira jalostukseen. Hyvä jalostustulos edellyttää ehdottomasti myös koiria koskevan tiedon saatavuutta ja avoimuutta.

Koiranäyttelyt ovat tällä hetkellä koiranjalostuksen suurin ongelma

Nykypäivän koiranjalostuksessa suurimpana ongelmana ovat koiranäyttelyt. Näyttelyissä palkitaan ääriyypin yksilöitä, jollaisia kasvattajat sitten yrittävät tuottaa menestyäkseen näyttelyissä. Jos ihminen olisi yhtä epämuodostunut kuin vaikkapa englanninbulldoggi, häntä varmasti katsottaisiin hyvin säälien. Tuleva pennunostaja menee näyttelyihin

katsomaan koiria ja haluaa tietysti kennelliiton arvostaman ja korkeasti palkitseman näyttelyvoittajan pennun. Kennelliitot järjestävät näyttelyitä, kirjoittavat niistä lehdissään ja arvostavat näyttelyissä menestyviä. Kasvattajat ja pennunostajat toimivat sen mukaan. Näyttelyt ovat usein ainoa tietolähde, mikä koirista on saatavissa. Koira maailmassa on ikään kuin olemassa sytyttäjiä ja sammuttajia. Sytyttäjiä ovat koiranäyttelyt - sammuttajia terveysjalostusohjelmat. On pysäytettävä ne, joilla on bensa ja tulitikut.

Koiranomistajalle on hyvin tärkeää oman koiransa yksilöllisyys. Silti kasvattajat pyrkivät yhtenäiseen, näyttelyissä menestyvään tyyppiin. Kysyntä ei loppujen lopuksi vastaa tarjontaa. 1900-luvulla rotupuhtaus oli tärkeä ja arvostettu asia, teollistumisen ja edullisen massatuotannon aikana standardisointia ihailtiin. Se, joka osaa standardisoida, on taitava pystyessään tuottamaan tasalaatuista tuotetta - ja kasvattajat haluavat olla taitavia.

Luonnossa ketut ovat keskenään hyvin samankaltaisia. Hirvet ovat keskenään samankaltaisia. Luonto on muokannut lajyksilöt keskenään samanlaisiksi miljoonien vuosien aikana. Koirankasvattajat sen sijaan kuvittelevat pystyvänsä tähän muutamassa kymmenessä vuodessa. Koiran elimistö ei kuitenkaan pysty kehittymään samalla nopeudella kuin ulkomuoto kehittyi: esimerkiksi lyttykuonoisten koirien kuonon sisärakenne ei ole pystynyt sopeutumaan muutokseen yhtä nopeasti kuin ulko-osat, ja seurauksena on hengitysvaikeuksia.

Sundgrenin neuvoja kasvattajille

Jalostuksessa ei edistytäkään, jos vain osa kasvattajista jalostaa ja toiset eivät. Ennen pitkää on kuitenkin käytettävä näiden toistenkin koiria, jotta jalostuspohja ei supistuisi. Kasvattajien yhteistyö on tärkeämpää kuin heidän osaamisensa genetiikan alalla. Kasvattajien tulee myös tuntea koiransa mahdollisimman hyvin ja osattava valita ne luonteen puolesta jalostukseen ilman testejäkin. Vieras luonnetestituomari ei voi tunnissa oppia tuntemaan koiraa paremmin kuin sen omistaja.

Älä koskaan käytä koiraa jalostukseen vain sen vuoksi, että pidät siitä. Toisaalta; älä koskaan käytä koiraa, josta et pidä! Intuitiotaan on tärkeä seurata. Intuitio on tietoa, jota meillä on, mutta josta emme ole tietoisia. Se on tietoa, jota keräämme koko ajan jokapäiväisistä havainnoistamme. Saatamme aavistaa, että jotain on vialla, vaikkamme tiedäkään tarkkaan mitä.

Opi tuntemaan rotusi koirat. Älä käytä jalostukseen yksilöitä, joita et tunne.

Älä käytä jalostukseen sairaita tai sellaisia eläimiä, joilla on perinnöllisiä vikoja. Älä käytä liikaa yksittäisiä eläimiä. Näitä kahta sääntöä rikotaan nykyään rankasti. Vain pienessä populaatiossa, jossa sukusiitosta on vaikea välttää, voidaan tehdä kompromisseja jalostusaineksen suhteen.

Jalostus on paljon yksinkertaisempaa kuin luullaan. Luonto itsessään on taitava jalostaja: se on tuottanut maailmaan terveitä, toimivia, kauniita eläimiä. Luonto ei ajattele, joten ei tarvitse olla älykäs ollakseen menestynyt kasvattaja.

Lakatkaa jalostamasta koiria näyttelyitä varten! Jalostakaa sen sijaan luonne- ja terveysominaisuuksia!